

KIRJALLISUUDEN TARKASTELUA

PETER WALLENSTEEN — UNTO VESA — RAIMO VÄYRYNEN, *The Nordic System: Structure and Change, 1920—1970*, Tampere Peace Research Institute, Research Reports, No. 6. 1973 — Department of Peace and Conflict Research, Uppsala University, Report, No. 4. 126 ss.

Monet tutkijat — Deutsch, Ezioni, Andren, Brundtland — ovat tarkastelleet pohjoismaista muodostuvaa kokonaisuutta järjestelmänäkökulmasta. Milloin tämä maailmankolkka on nähty tyypillisenä »pluralistisena turvallisuusyhteisönä», milloin liittona, jonka mahdollisuudet »ylikansalliseen integraatioon» ovat vähäiset, milloin alueellisten yhteistyöjärjestelyjen »hämähäkin verkkona», milloin taas turvallisuuspoliittisena tasapainomekanismina. Wallensteenit, Vesaa ja Väyrystä aikaisemmin ei kuitenkaan kukaan ole systemaattisesti kartoittanut pohjoismaista järjestelmää sisäisten ja ulkoisten rakenteellisten siteiden kannalta. Toinen poikkeuksellinen piirre tässä tutkimuksessa on tarkasteluajanjakson pituus, puoli vuosisataa. Molemmissa suhteissa voidaan puhua tietystä aluevaltauksesta.

Tutkimuksen kuvailevana päätarkoituksena on selvittää pohjoismaista — Tanskasta, Suomesta, Ruotsista ja Norjasta — koostuvan alueellisen alajärjestelmän rakennetta kahdesta näkökulmasta. Toisaalta tutkijat kiinnittävät huomionsa siihen, kuinka järjestelmä on vaihdellut ajassa dikotomisoidulla ulottuvuudella, jonka toinen mahdollisuus on »yhtenäisyys» ja toinen »epäyhtenäisyys». »Yhtenäisyyden» valitessa järjestelmän toimijoiden välinen vuorovaikutus on voimakasta ja symbioottista, mikä arvatenkin viittaa kohtalonyhteyttä luovaan keskinäiseen riippuvuuteen. »Epäyhtenäisyys» määrittäyty luonnollisesti »yhtenäisyyden» käänteisilmäksi. Kun muuttuja on määritelty vuorovaikutuksen perusteella, se voisi käytännössä

saada suuren määrän arvoja, mutta tässä yhteydessä se on dikotomisoitu järjestelmätyyppien määrittelyä varten. Toinen perusmuuttuja kuvaa alajärjestelmän suhdetta niihin ympäröivän kansainvälisen järjestelmän hallitseviin toimijoihin, topdogeihin, joista alajärjestelmän toimijat ovat eniten riippuvaisia. Riippuvuutta ajatellaan tällöin erityisesti rakenteellisten vuorovaikutussiteiden kannalta. Ulottuvuuden toisessa päässä yksi suurvalta tai suurvaltojen liitto hallitsee alajärjestelmää luoden tilanteen, jota tekijät kutsuvat »feodaaliseksi»; toisessa päässä alajärjestelmä on »autonominen» eli riippumaton ympäröivän järjestelmän suurvalloista. Näiden luokkien väliin tulee tilanne, jossa alajärjestelmä on riippuvainen kahdesta tai useammasta keskenään kilpailevasta suurvallasta.

Kun alajärjestelmän sisäisiä suhteita kuvaava »yhtenäisyys» — muuttuja ja ulkoisia riippuvuussuhteita kuvaava »dominanssi» — muuttuja yhdistetään, muodostuu kuusi abstraktia järjestelmämallia: »Blokki», »Hajoita ja hallitse», »Osittainen autonomia», »Criss-Cross» ja sen rinnalle »Etupiiri», »Täydellinen autonomia» ja »Anarkia».

Järjestelmärakenteen oletetaan vaikuttavan a) järjestelmän sisäisiin konflikteihin, b) järjestelmän ulkoisiin konflikteihin, c) teollisuuden kehitykseen järjestelmän sisällä ja d) järjestelmän sisäiseen yhteistyöhön. Kaikkien mahdollisten selitettävien tekijöiden joukosta on valittu nämä, koska ne liittyvät osoittajina kahteen arvoon, joita tekijöiden mukaan kukaan ei kiistä — »rauhaan» ja »kehitykseen». Luultavasti kuitenkin myös sopivien vertailevien tietojen saatavuus on ollut rinnalla vaikuttamassa »rauhaa» ja »kehitystä» kuvaavien muuttujien valintaan ja operationaalistamiseen.

Asetelman varassa tutkijat asettavat kaikkiaan 28 hypoteesia, jotka ennustavat a priori, vaikuttaako tietty järjestelmärakenne selittä-

viin tekijöihin paljon, jossain määrin vai vähän. Esimerkiksi »hajoita ja hallitse -rakenteen» otaksutaan saavan aikaan vähän teollisuuden kehitystä, vähän järjestelmän ulkoisia konflikteja, jossain määrin järjestelmän sisäisiä konflikteja ja vähän järjestelmän sisäistä yhteistyötä. Vastaavasti »osittaisen autonomian» oletetaan tuottavan paljon teollista kehitystä, jonkin verran järjestelmän ulkoisia konflikteja, vähän järjestelmän sisäisiä konflikteja ja paljon järjestelmän sisäistä yhteistyötä. Yksikään hypoteesi ei sen sijaan — selitettävien tekijöiden valinnasta ja määrittelytavasta johtuen — ennusta, kuinka eri järjestelmärakenteet vaikuttavat »rauhaan» — kiistämättömään perusrarvoon. Tutkimusta voisi edelleen kehittää määrittelemällä muuttujat kaksisuuntaisina jatkumoina.

Kauppatilastoja tarkastelemalla voidaan identifioida kolme pohjoismaisen järjestelmän rakenteen historiallista tyyppiä. Niinpä järjestelmä oli vuonna 1920 »hajoita ja hallitse»-tilassa: sisäisesti epäyhtenäinen ja osiensa puolesta riippuvainen lähinnä yhdestä suurvallasta, Englannista. Vuonna 1935 vallitsi »criss-cross»-asetelma: Saksa oli noussut Englannin rinnalle kilpailemaan vaikutuksesta Pohjolassa. Vuonna 1950 tilanne oli muodollisesti lähes sama, mutta uudeksi kilpailevaksi suurvallaksi oli noussut Neuvostoliitto, mikä toi mukanaan tiettyjä »blokki»-rakenteen piirteitä. 1950- ja 1960-luvulla pohjoismaisen järjestelmä muuntui sisäisen integraatiokehityksen ja yhtenäisten kauppapoliittisten ratkaisujensa myötä niin, että se 1960-luvun puolivälissä oli »osittaisen autonomian» tilassa ja kehittymässä kohti »täydellistä autonomiaa». Tietenkin näiden historiallisten rakenteiden liittäminen yksittäisiin vuosilukuihin on vain analyysitekniinen ja symbolinen seikka. Kansainväliset rakenteet muuttuvat yleensä hitaasti ja siirryttäessä järjestelmästä toiseen väliin jää luonnollisesti jonkinlainen »harmaa alue», jossa yhden järjestelmän heikkenevät piirteet korvautuvat asteittain toisen piirteillä.

Tuotakoon tässä yhteydessä erityisen painavasti esille, että lyhyemmän kuin puolen vuosisadan tarkastelujakso koituisi tämän tyyppiselle tutkimukselle helposti turmioksi. Täl-

löin näet saatettaisiin eksyä luulemaani saman järjestelmän tiloja eri järjestelmiksi.

Osa järjestelmien rakenteen ja niiden seurauksilmiöiden välisiä suhteita ennustavista hypoteeseista saa tutkimuksessa vahvistusta, osa pyrkii kumoutumaan. Erityistä hankaluutta testaamisessa aiheuttaa se, että varsinkin konflikteja mutta myös yhteistyöpauksia koskeva aineisto on niukkaa ja sallii pääosiltaan vain laadullisen tarkastelun. Sen sijaan teollistumista koskevia tietoja on ollut sopivammassa muodossa saatavilla ja tältä osin hypoteesitkin saavat tukea järjestään. Tosin ei voida varmuudella sanoa, onko pohjoismaisen järjestelmän teollistumisprosessi selitettävissä konstruoiduilla järjestelmärakennetekijöillä. Toisekseen kauppa ja teollistuminen liittyvät konkreettisesti siinä määrin yhteen, että tutkimusasetelman operationaalisella tasolla on oikeastaan vain kysymys laajan taloudellisen ilmiön eri komponenttien keskinäisestä korreloitumisesta. Ehkä järjestelmätyypit olisi voitu konstruoida kokonaan toisilla perusteilla — poliittisilla ja so-tilaallisilla siteillä —, jolloin selittäjien ja selitettävien välille olisi jäänyt riittävä etäisyyttä.

Tutkimuksen loppuluvussa arvioidaan myös pohjoismaisen järjestelmän tulevaisuudennäkymiä ja annetaan kehityksen ohjenuoraksi selvä suuntaviitta, ns. FINS-ratkaisu, joka merkitsisi pohjoismaisen yhtenäisyyden kehittämistä pääasiassa ilman EEC:hen liittynyttä Tanskaa. Kehityksen periaatteina olisivat rauha, demokratia ja työväenhenkisyys. Tämä ratkaisumalli on ollut meillä keskustelun aiheena jo aikaisemmin, joten siihen ei kannata enää tässä yhteydessä puuttua lähemmin. Tiedettakoon kuitenkin, että tämän loppuluvun siteet tutkimuksen muihin osiin eivät ole kiinteitä; rauhantutkimuksessa on kuitenkin tapana korostaa praxeologisia aspekteja.

Kokonaisuutena tutkimusasetelmaa on pidettävä uuttaluovana ja se ansaitsee sinänsä osakseen huomiota ja kiitosta. Sen sijaan operationaalistaminen ei ole kaikin osin onnistunut, mikä johtuu osittain tekijöiden kohtuuttomasta kiintymyksestä rakenteellisiin datoihin ja osittain saatavilla olevien tilastojen puutteellisuudesta. Rakenteellisen analyysin rinnalla kulkeva historiallinen taustoitus ja tulkinta on asian-

tuntevaa, mutta ei syvällistä. Koko tutkimuksen suoritteellinen yleisilme heijastaa ammattimaista osaamista. Tyyllillisesti kirjoitus on äärimmäisen yksinkertaista, selkeää ja kuivaa. Kuten kaikissa tutkimuksissa, myös tässä on muutamia haksahduksia yksityiskohdissa. Esim. sivun 43 toteamus, että pohjoismaat ovat äärimmäisen riippuvaisia kaupasta johtunee etnosentrisestä harhasta.

Kaiken kaikkiaan tutkimus herättää enemmän tärkeitä kysymyksiä kuin antaa vastauksia. Mikä on rakenteiden perusteella identifioitujen järjestelmien poliittinen olemus? Miten esim. »hajoita ja hallitse» -järjestelmän poliittiset prosessit eroavat »osittaisen autonomian» vastaavista prosesseista. Joka tapauksessa termi »hajoita ja hallitse» kiihottaa enemmän politiikkaan kuin rakenteisiin kohdistuvaa uteliaisuutta. Mistä johtuu, että järjestelmän kehitys aika ajoin näyttää riippuvan pääasiassa suurvaltakonstellatioiden muutoksista, aika ajoin järjestelmän sisäisestä yhteistyöstä? Onko sisäinen dynamiikka sikäli ratkaisevaa, että tietyn »yhtenäisyyden» asteen jälkeen suurvalta-astelmien vaikutus voidaan järjestelmän sisältä tietoisesti kontrolloida? Onko pohjoismaisella järjestelmällä historiallisesti tarkasteltuna itsesäätely ja -ohjautumiskykyä? Edellyttääkö tuollainen kyky tietynasteista polarisoitunutta itsetajuntaa?

Harto Hakovirta